

Ontvangen literatuur

Samenstelling: Paul Keuning

Een persoonlijk gekleurde selectie uit de vogeltijdschriften

Een duik in de tijdschriften:

De uitbreiding van het verspreidingsgebied van de zwarte ibis verloopt sprongsgewijs, op steeds meer plaatsen in Nederland worden groepjes van deze tot de verbeelding sprekende soort gezien. Toch is het hier (nog) geen broedvogel, wel zijn voorbereidingen van het bezetten van een territorium waargenomen als het vliegen met nestmateriaal. Ruud Costers uit Alkmaar heeft aan de hand van waarnemingen van de afgelopen 15 jaar de verspreiding opgetekend.

De zwarte ibissen van Koedijk door Ruud Costers

uit 'Tussen Duin & Dijk' jaargang 14 nummer 3, 2015

Ruud Costers is een bevlogen vogelaar. Hij heeft ook 25 jaar dode vogels op het strand geïnventariseerd (zie Het Vogeljaar 2015 nr. 3). De auteur woont in Alkmaar, dichtbij Koedijk. Waar dat ligt? Ter oriëntatie: je rijdt over de N9 langs de westzijde van Alkmaar verder door naar het Noorden. Anderhalve kilometer na Alkmaar ligt rechts het gehucht Koedijk. Hier achter ligt het recreatiegebied Geestmerambacht, dat bestaat uit het plassengebied 'het Groene Mirakel' van nauwelijks één kilometer groot, een moerasgebied 'de Kleimeer' en het recreatiegebied 'Zomerdel'. Ondanks het micro-formaat is het plassengebied

nu een rijk foerageergebied voor veel vogelsoorten, waarbij de zwarte ibissen de show stelen. Ik herinner me zelf een vaarexcursie door Botshol een jaar of tien geleden. De zwarte ibissen die zich daar toen groepsgewijs in de hoge populieren ophielden herinner ik me levendig, want de zwarte ibis is een indrukwekkende vogel. Dick A. Jonkers merkt hierbij op dat hij in de jaren zeventig onderzoek deed in de Botshol. Er was toen een particulier die een uitgebreide sierwatervogelcollectie had, mogelijk zaten daar toen ook zwarte ibissen tussen en zijn er daarvan een paar ontsnapt.



De zwarte ibis is helemaal niet zwart, als hij mooi door de zon beschenen wordt. Foto Jan van der Geld

De biotoop van de zwarte ibis. In alle werelddelen, behalve Antarctica, komt de zwarte ibis voor, soms verbrokkeld in kleine groepjes. De totale populatie in Europa wordt geschat op 15.000 duizend paar. Net als de lepelaar, zoekt de zwarte ibis graag zijn kostje bij elkaar in een voedselrijke moerasdelta met een

aangenaam klimaat. Dat voedsel bestaat uit kleine kreeftachtigen, wormen, schelpdieren en water- en landinsecten in ondiep water en moerassig grasland. Broeden doen ze bij voorkeur in gemengde kolonies met lepelaars en reigerachtigen. Professor Voous merkte al in 1960 op dat de dispersie, het wegtrekken van de

jongen nadat ze onafhankelijk van de ouders geworden zijn, in alle richtingen en over grote afstanden gaat. Het uitzwermen over Europa is gekomen vanuit de broedgebieden in Z-W Rusland, de Oekraïne, Roemenië en Turkije. Pas in 1991 broedden er voor het eerst drie paar met zes uitgevlogen jongen in de Camargue (Z-Frankrijk). Lars Svensson deelt de zwarte ibis in de ANWB-vogelgids in bij DI, dat wil zeggen dat het een doortrekker - invasiegast is, waarbij ze in sommige jaren talrijk aanwezig zijn. Het is daarom geen Rode Lijstsoort. Met slechts 105 waarnemingen tot 2001 is het in Nederland toch wel hele bijzondere soort. Vaak ging het dan ook nog om ontsnapte parkvogels. Opeens was er in het najaar van 1994 een influx van 15 exemplaren. De meldingen kwamen later steeds vaker binnen, zo vaak dat de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifuna) de soort niet meer voor elke ingediende melding gaat beoordelen.

Nestindicerend gedrag.

Het eerste broedgeval in ons land is nog niet vastgesteld, maar we zijn er niet ver meer vanaf. Want van 27 mei tot 10 september 2012 was er een paartje bij Westbroek in Groningen aanwezig. Ze bezetten wel degelijk een territorium en vertoonden duidelijk nestindicerend gedrag. In maart 2014 sleepte een paar met takken bij Leidschendam, dit paar deed zelfs een poging tot paring. Ook rond de Nieuwkoopse Plassen waren zwarte ibissen in de weer met nestmateriaal, of zat er een paar in de broedhouding, zoals bij Zevenhoven. Verder werden uit België en uit Engeland broedpogingen gemeld.

Ruud Costers heeft de literatuur van de afgelopen 100 jaar nageplozen om het voorkomen van zwarte ibissen in Noord-Holland-Noord in kaart te brengen. En dan blijkt dat zijn aanwezigheid de laatste twintig jaar sterk toegenomen is in Midden- en Noord-Kennemerland, in de Kop van Noord-Holland en op Texel. De oudste melding stamt uit 1900, toen op 5 oktober een dode eerste-kalenderjaar-man (1kj) gevonden werd in de Schermer. In de jaren '40 waren er twee meldingen: een 2kj-vrouw in de Wieringermeer (17-10-'42) en op 26-09-1948 één ex. bij Camperduin. De jaren zestig leveren al drie meldingen op, terwijl de jaren '90 goed zijn voor vijf waarnemingen, waarbij een melding uit november 1990 weggestreept moet worden, omdat het hier om een ontsnapt exemplaar ging uit de sierwatervogelcollectie van Kooij in 't Zand.

Een hoofdrol voor vuilwitte PVC-ring 0797
Van 14 tot 24 augustus 2011 verbleef een zwarte ibis met een witte kleurring V02 op Texel en op 10

juli op Schiermonnikoog. Deze vogel werd op 19 juni 2010 bij Tarragona in Noordoost Spanje geringd. In het voorjaar van 2011 werd deze ring op meerdere plaatsen in Noord-Duitsland en Litouwen afgelezen. Op 17 september van dat jaar was deze zwarte ibis terug in de Ebrodelta in Spanje. Nog twee ibissen kregen in Spanje in 2011 aan de Cota Doñana als nestjong een witte kleurring. Het ging om ringnummer 0797 (vuil wit/ lichtgeel) en 04FV (wit). Deze vogels werden in Nederland in 2013 en 2014 met regelmaat terug gemeld.

Om het verhaal sluitend te maken: inderdaad werd de ibis met ring 0797 op 2 augustus 2014 om 10:00 uur foeragerend in een groepje van zes zwarte ibissen gezien langs de Nauertogt, de weg langs het Groene Mirakel. Dit zestel vertrok dezelfde dag nog naar Vlieland en bleef daar een dagje. En alleen nummer 0797 vertoonde zich op 5 augustus bij Zevenhoven (Nieuwkoopse Plassen). Daarna werden op 8 augustus op het eilandje aan de Nauertogt nog twee ongeringde zwarte ibissen waargenomen. Van 9 tot 14 augustus bestond het groepje hier neergestreken ibissen uit maximaal vier exemplaren. Ook westelijk van het Noord-Hollands Kanaal zaten bij Bergen zes zwarte ibissen, mooi om ze boven de N9 over te zien scheren. Dit leverde dan ook diverse waarnemingen op van automobilisten. Rond 20 augustus vertoonden twee zwarte ibissen nestindicerend gedrag door het aanbieden van takjes en imponeergedrag. Maandenlang, van 22 augustus 2014 tot en met 18 april dit jaar bevond 0797 zich onder de aanwezige ibissen. Soms moesten ze dekking zoeken wanneer ze belaagd werden door kok- en stormmeeuwen, of voor een overvliegende havik. Verder was er weinig sociaal contact met andere vogelsoorten. Wel waren er andere verstoorders: vogelaars met grote lenzen op hun camera en mensen met loslopende honden. Maar gingen de ibissen op voedseljacht, op zoek naar weekdieren en wormen, dan leken ze onverstoortbaar.

Levend bewijs van de opwarming van de aarde
Was Voous in 1987 nog somber over de 'zwarte wulp', de influx van 1994 en daarna en zelfs de recente overwintering in ons normaal gesproken koele kikkerlandje, laat zien dat de geïnterviewden uit de bundel van Sjef Staps 'Over de crisis niets dan goeds' toch gelijk krijgen. Het verhaal van de zwarte ibis is weer een bewijs dat de opwarming van de aarde doorzet. Dat levert ons behalve leuke waarnemingen, zoals steeds vaker een ijsvogeltje in de tuin, of een zwarte ibis in onze populieren, ook stof tot nadenken.

Wat stond er nog meer aan interessante artikelen in de vogelbladen?

Tussen **Duin en Dijk** jrg. 14 (3) 2015. Orgaan van de samenwerkende vogelgroepen in Noord-Holland. Behalve het zwarte ibissenverhaal is door H.J. en F. Koning het feit opgetekend dat twee bosuilen lang leefden in de Kennemerduinen, respectievelijk 15 en 19 jaar.

De Dompchoorn jrg. 49 (3) 2015 Tijdschrift van de Natuur- en vogelwacht De Vijfheerenlanden 'Weidevogelbeheer' aanvragen voor gebiedscontracten zijn ingediend voor het gebiedscollectief Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Daarbij moet precies in hectares opgegeven worden waar de plas dras gebieden en het kuikenland gepland zullen worden. H. de Bruin schrijft een boeiende reportage met een mooie fotoserie over een succesvol broedgeval van de ijsvogel. Op 16 april 2016 geeft hij hierover een presentatie in de Schaapskooi in Schoonrewoerd.

Dutch Birding jrg. 37 (4) 2015 Tijdschrift over palearticke vogels. L. Lawicki et al. 'Het herkennen en voorkomen van hybriden grijskopspecht x groene specht in Polen'. W. Gerritsen et al. 'Bruine klauwier in Azewijnse Broek jan.-mei 2014'. L. Bregmans beschrijft en fotografeert de 'Roodborstlijster bij Heemskerke' in april 2014. E. Winkel over de Italiaanse mus: hybridisatie met huismus in N-Italië'. B. Briefies zag een 'Ijseend-vrouwetje in Oualidia -Marokko in juni 2014'. Arnout B van den Berg nam in de Kennemerduinen een 'Zwartkop zonder zwart petje' waar. Natuurlijk staan er in dit nummer van Dutch Birding weer veel mooie foto's van bijzondere vogels, zoals van wenkbrauwbatrossen en van een oorgier. Ooit een bateleur gezien? In Israël zijn ze waargenomen en gefotografeerd. Alleen vanwege de mooie namen vermeld ik de volgende soorten ook nog even: de sierlijke stern, het Monteiro's stormvogeltje, een Tibetaanse en een Senegalese griel. Allemaal prachtig in beeld gebracht.

Fitis jrg. 51 (3) 2015 VWG Zuid-Kennemerland In het redactioneel commentaar wordt melding gemaakt van het intrekken van de ontheffing voor het schieten van smienten in de provincie Noord-Holland. Daardoor zijn duizenden smienten gered van de jagersdood. F. & H.J. Koning 'Roofvogels dupe van overbegrazing en plaggen'. Kaalslag in de Amsterdamse Waterleidingduinen is slecht voor de stand van de stand-roofvogels. F. Hopman 'Ijsvogel doet het goed dit jaar in Halfweg en de Haarlemmermeer'. H. Buckx 'DNA doet intrede in vogelonderzoek!' Borstveertjes van te ringen een beperkt aantal soorten, o.a. de tiftjaf, worden opgestuurd naar Leiden, waar Dr. P. de Knijff uitsluitel geeft over het geslacht, maar ook helpt bij lastig te determineren ondersoorten. F. Dijkstra 'Alle jaargangen van 'De Fitis' gedigitaliseerd'. Berry van der Hoorn, projectleider bij Naturalis voor dit digitaliseringsproject -waar ook De Korhaan aan meedoet- legt uit hoe het zit met de auteursrechten. Kijk voor het resultaat op Natuurtijdschriften.nl. R.

Buiter 'In 2014 werd een recordaantal gegevens van nestkasten verwerkt'.

De Kruisbek jrg. 58 (4) Vogelwacht Utrecht. S. ten Berge 'Het onzalige landgoed', een natuurlijke verbindingszone, westelijk van Driebergen dreigt door het Utrechts Landschap verkocht te worden om er een speel- en recreatiegebied van te maken. Een vluchtige inventarisatie toont aan dat zeer nadelig is voor de rustzoekende avifauna. Buurtbewoners proberen met crowdfunding het tij te keren. T. Vernooij 'Een Vogelreis naar Texas'. A. Schortinghuis 'Najaarstrek telpost Jacobssteeg', tussen Utrecht en Zeist. Hier werden in 2014 maar liefst 92 soorten geteld.

Landschap Noord-Holland jrg. 42 (3) Het 'Landje van Geijsel bij Ouderkerk aan de Amstel is binnenkort te koop. Het 'Fonds Aankoop Natuurgebieden' van Landschap Noord-Holland zoekt participanten om een bod te doen. Zo wordt ons een kans geboden om bijzondere natuur veilig te stellen!

Limosa jrg. 88 (2) Ned. Ornithologische Unie en Sovon. R. Wortelboer 'Gierzwaluwen nader bekeken: 10 jaar waarnemingen met camera's bij de nesten'. De meerwaarde van het monitoren met camera's levert niet eerder verkregen gegevens op: tot op het uur de legdatums, uitkomst uit het ei en het uitvliegen van de jongen. Dat laatste gebeurt meestal in de avonduren, wanneer er geen predatoren zijn. Verder is er geen duidelijk verband aangetoond tussen de weersomstandigheden en het broedresultaat. Hooguit zijn de jongen een paar gram lichter na een slechtweerde periode. R. Kleefstra et al 'Een explosie van veldmuizen leidde tot een invasie van broedende velduilen in Friesland in 2014. W. Tijssen & K. Koffijberg 'Dertig jaar ganzen- en zwanentellingen in de Kop van Noord-Holland'.

Sovon-Nieuws jrg. 28 (3) sept. 2015 BMP 2014: opvallend veel broedvogelsoorten deden het goed. Waar en wanneer maak je de meeste kans op het zien van een ortolaan op doortrek? 'Spreeuwen op slaapplaatsen geteld: een spektakel! Reportage van Rob Buiter over Jan van der Winden, die zich al jaren buigt het fascinerende leven van de purperreigers.

De Tringiaan jrg. 38 (3) VWG Schagen en omstreken 'Waar komen de grote sterns vandaan die op Texel broeden?'. In de samenvatting van dit ringonderzoek van de Wageningse universiteit geen antwoord op die vraag; wel blijkt uit terugmeldingen, waar de sinds 2012 gekleurde sterns naar toe gevlogen zijn. De meesten eenjarigen vliegen via Spanje naar Afrika. R. Costers verzamelde 20 wetenswaardigheden over de kneu, ook een Rode Lijster. D. v. Lunsen 'Zwanenwater kreeg internationale wetlandstatus mede dankzij de grutto', dit hoewel hij daar sinds 1991 zowel broedend als doortrekkend verdwenen is.

Vanellus jrg. 68 (4) 2015 tweemaandelijks blad van de Bond van Friese Vogelwachten (BFVW) W. Dijkstra beschrijft de waarneming van een groep valse gieren bij Marsum. W. Bruinsma constateert dat 'zwaluwvillen

vooral succesvol zijn bij water, weiland, open gebied én met lokgeluiden'. R. Buiten 'Na de muizen komen de rovers', over door de universiteit van Groningen gezenderde grutto's: de muizenplaag van vorig jaar trok extra marters, waar de grutto's nu weer last van hebben. H. Folkertsma 'It Eibertshiem', verslag van 35 jaar opvang van ooievaars. Gevolg is dat er nu meer ooievaars zijn in Friesland, meer dan ooit tevoren! J. Luimstra 'Kemphanen in Fryslân', er moet hard gewerkt worden aan biotoopverbetering.

Vogels + jrg. 2 (3) 2015. Najaar. Vogelbescherming Nederland J.L. Kooijmans 'Hier valt vooral veel te winnen voor stadsvogels', waarom Vogelbescherming géén bezwaar maakte bij het ontbreken van voorzieningen voor vogels bij het energieneutraal maken van huizen. L. Soerink 'De Europese Rode Lijst', soms hoeven we ons om een vogelsoort minder zorgen te maken, wanneer bekend is dat het met verspreiding in Oost-Europa wel goed zit. Een voorbeeld daarvan is de kwartelkoning. Maar wanneer door Europese regelgeving wel de agrarische sector beschermd wordt, maar niet de vogels, dan zijn we verkeerd bezig. In die gevallen hebben we met de Europese Rode Lijst een goed instrument in handen om in het verweer te komen. R. v. Beusekom 'Wulp', ons Waddengebied is belangrijk als doortrek- en broedgebied voor de wulp. De aantallen paren broedende wulpen zijn ten opzichte van 2000, toen we nog 7000 paar hadden, met 40% gekelderd. M. Hierck 'Digiscoping: bouw voor 15 euro

je eigen adapter!' E. Bouwels 'Houd voet bij stuk', een werkgroeplid van het Rijk van Nijmegen komt in het geweer, wanneer de bomen van een roekenkolonie in het broedseizoen gesnoeid worden. D. Schoonhoven 'Van wie is het IJsselmeer?' .De visserijvloot werkt zo effectief, dat dit momenteel leidt tot honger en sterfte onder de visdiefjes, terwijl de zwarte sterns helemaal verdwenen zijn van De Kreupel. R. Buiten 'De Rijke Waddenzee', hoe rijk en tegelijk hoe fragiel werkt dat ecosysteem. Ee aanrader als het je interesseert. Lees ook het jubileumboek van de Waddenvereniging, 50 jaar strijd voor een schoon wad.

Vogels jrg. 35 (4) Blad van de vogelbescherming. Ervan uitgaande dat de meeste vogelaars dit blad al in huis hebben, meld ik dat dit een Wadden-special is.

Het Vogeljaar jrg. 63 (3) 2015 Tijdschrift voor vogelstudie en vogelbescherming W. Smeets 'Donaudelta en Dobrogena, bijzondere gebieden voor vogelaars', gebieden waar ook schuwe vogels goed benaderbaar zijn. Soorten als de reuzenzwartkopmeeuw, de velddrietzanger en de bonte tapuit. M. Zekhuis 'De houtsnip en haar geheimen', een uitgebreide studie, hier samengevat in zeven bladzijden over een soort die heel moeilijk te onderzoeken is. R. Costers '25 jaar dode vogels tellen bij Petten', olie- en chemische verontreiniging zijn, naast verstrikking, belangrijke doodsoorzaken.

Wat zien ik?

Wat zien ik: Mix-zwaluw

Half augustus: Bij het kleine haventje van Muiderberg cirkelden boerenzwaluwen hun rondjes over het water. Van over het IJmeer arriveerden 7 huiszwaluwen op hun zuidwaartse tocht. Door iets in zijn kleed trok de voorste vogel mijn aandacht. Vorm en vliegwijze waren echt die van een huiszwaluw, maar de kop vertoonde vreemde tinten. Wangen en keel waren groezelig, als van een te bleke juveniele boerenzwaluw. De zeven vogels voegden zich gedurende een dikke minuut bij de laag foeragerende boerenzwaluwen. Tijdens het zwenken bekeek ik het afwijkende beestje wat beter. Vleugelritme en foerageerwijze wezen gewoon op een huiszwaluw, evenals de ondiep gevorkte staart en de zwarte bovenkop en vleugels. Al zwenkend toonde de vogel mij zijn rug en daarbij stelde ik vast: de 'witte' stuit was meer roze dan wit en niet scherp begrensd. Nee, geen roodstuitzwaluw, want die heeft geen gekleurde keel en juist heel lange buitenste staartveren. Er was maar een conclusie mogelijk: dit was een hybride huiszwaluw x boerenzwaluw (*hirundo rustica* x *delichon urbicum*). Na het snappen van wat voor mij onzichtbare insecten, vervolgde de kleine groep zijn weg zuidwaarts, de 'boertjes' achterlatend. Het blijft een raadsel hoe het kan dat van tijd tot tijd vogels zich vergissen bij een (vluchtige?) partnerkeuze. Het levert vogels op die je in geen enkele vogelgids terugvindt. Ik ging huiswaarts met het idee dat ik toch wel iets unieks gezien had.

Carel de Vink

(Een beschrijving van soortgelijke mix-zwaluwen stond in de Korhaan van nov. 2013)